

Trideset let sovjetske folkloristike

E. V. Gippius — V. I. Čičerov

Velika oktobrska socialistična revolucija je našla rusko folkloristiko na stopnji nezaključene borbe med tradicijami romantične folkloristike iz začetka 19. stoletja in med pozitivistično šolo, ki se je bila utrdila v sedemdesetih letih. Borba teh dveh struj — njen potek je bil sicer različen v besedni in glasbeni folkloristiki¹ — se je razvijala pod zelo občutnim vplivom tretje metodološke struje, ki se je bila izoblikovala v ruski znanosti že v šestdesetih letih s folklorističnimi nazori ruskih revolucionarnih demokratov in postala vir sovjetske folkloristike. Pomen te struje je bil velik zaradi vpliva, ki ga je imela na odnos ruskih pisateljev in komponistov do ljudske pesmi, na dejavnost zbirateljev folklorne in končno na teoretične nazore najnaprednejšega dela raziskovalcev iz začetka 20. stoletja (A. V. Markov, N. E. Ončukov, J. E. Lineva, N. V. Vasiljev, B. in J. Sokolov).

Ti so bili vzgojeni v duhu historične šole — izrazite predstavnice pozitivistične metodologije devetdesetih let — zato so ubrali drugo pot kakor tedanji konservativni znanstveniki iste pozitivistične folklorne šole v Rusiji in na zapadu. Tako je nastalo »levo« in »desno« krilo historične šole. Medtem ko so zapadni raziskovalci začetka 20. stoletja s stalnim poglobljanjem in razvijanjem metodike pozitivistične smeri zašli v formalistično zagato, je mladi rod historične šole (njeno levo krilo) že pred revolucijo skušal spraviti pozitivistično metodiko in nekatere splošne teoretične postavke, ki so si jih bili prisvojili, z naprednimi nazori revolucionarne demokracije o folklori. Predstavniki desnega krila historične šole, ki so odklanjali ustvarjalno vlogo

¹ Pred revolucijo si raziskovalci ljudske ruske glasbe niso zastavljali in niso reševali splošnih teoretičnih vprašanj. Teoretično razglabljanje ruskih filologov druge polovice 19. stoletja, njihovi spori o osnovnih koncepcijah pozitivistične dobe (komparativizem, teorija migracij, postavke historične šole) se skorajda niso dotaknili področja glasbene folkloristike druge polovice 19. stoletja in niso pustili v njej količjak zaznavnega sledu. Vpliv pozitivistične metodologije se je pokazal na področju glasbene folkloristike druge polovice 19. stoletja samo pri obdelavi posameznih vprašanj ruske ljudske glasbe (vprašanje tonalitete in ritmike) in se skoraj ni dotaknil zbirateljske prakse ruskih glasbenikov, njihove zbiralne metodike in končno njihovih splošnih teoretičnih predstav o ljudski glasbeni umetnosti, ki so se malone do revolucije opirale na stare romantične folkloristične nazore slavjanofilov in narodnikov. Tako je predrevolucijska ruska glasbena folkloristika v teoretičnem oziru vidno zaostala za besedno folkloristiko. posebej za njenimi teoretično najbolj obdelanimi panogami: za raziskavanjem ruskih pravljic in ruskih epskih pesmi — ki so bile že pred letom 1917 med najvplivnejšimi v svetovni znanosti in so slovele kot »ruska folkloristična šola«.

ljudstva, pa so šli po istih potih kot zapadnoevropski folkloristi: v njihovih delih sta se v začetku 20. stoletja jasno pokazali dve osnovni smeri: buržoazno-sociološka in formalistična. Obe te dve smeri sta se razvili tudi v ruski folkloristiki pred revolucijo; najjasneje sta bili izraženi v delih Keltujale (buržoaznosociološka koncepcija) in Peretca (skrajni formalizem na isti buržoazno-sociološki podlagi).

Po revoluciji, ki je zaostri la vsa protislovja, so v Rusiji pred letom 1917 malo vidne razlike v nazorih med desnim in levim krilom historične šole stopile popolnoma jasno na dan. Medtem ko je levo krilo historične šole z bratoma Borisom in Jurijem Sokolovim proglasilo načelo o ustvarjalnem značaju ljudske umetnosti — pravo nasprotje buržoazno-sociološki postavki o ustvarjalni nezmožnosti ljudstva — je desno krilo s predstavniki formalistične literarne teorije vred, zaverovano v metodiko zapadne folkloristike, poizkušalo obrniti razvoj sovjetske znanosti po poti zapadnoevropske znanosti.

Buržoazno-sociološka folkloristika je oznanjala načelo, da so mnoge, če že ne vse ljudske stvaritve prvotno nastale med gospodujočimi razredi. Zdvajali so celo nad samim pojmom »ljudsko slovstvo« in ga v bistvu izključevali; stvaritve, ki žive v ustnem življenju, imajo namreč po mišljenju buržoaznih sociologov za svoj izvor: ali pismeno literaturo »izobraženih in kulturnih krogov družbe« ali pa ustvarjanje poklicnih oseb, »ki izpolnjujejo socialno naročilo fevdalne aristokracije in buržoazije«. Ljudstvo samo sprejema in prepesnjuje ta dela (»Das Volk zersingt das angenommene Lied« — John Meyer), komaj nehajo krožiti v okolju, ki jih je ustvarilo (zakasnelo izposojanje je odvisno od nižje kulturne ravni ljudstva), ter s tem, da jih prilagojuje svojemu pogledu na svet, kazi in ruši njihovo umetniško veljavo, saj ni v stanju popolnoma osvojiti si kulturne vrednote gospodujočih razredov. Odmevi teh nazorov so pri nas v dvajsetih letih krožili ne samo na področju literature in folklorja, ampak tudi na področju glasbene etnografije.

Posebno jasno so se ti odmevi javljali pri preučevanju bilin, pravljicnega eposa in liričnih pesmi. Junaško in pripovedno bilino, fantastično pravljico, ljudsko balado, lirično pesem so proglašali za stvaritve gospodujočih razredov, ki so se utrdili med kmeti komaj v poznejših časih.²

Kot protiutež buržoazno-sociološkim koncepcijam, ki razvijajo teoretične postavke predrevolucijske historične šole (neposredno so v stiku s teorijami

² Na področju ruskega eposa se je pojavila teorija o plasteh. Dokazovali so, da so biline, zapisane v 19.—20. stoletju, postale last kmečkega ustvarjanja komaj v zadnjih časih — prvotno da so bile epos gospodujočih fevdalnih krogov. Stoletja, odkar epos obstoji, so pustila v njem razne socialne plasti; zato so raziskovalci bilin — kakor geologi — dolžni odstranjevati kasnejše plasti, da bi obnovili podobo prvotnega epskega dela. Sorodne sociološke postavke so se pojavile tudi na področju raziskovanja pravljic. Tako je J. M. Sokolov (v delu »Kaj je folklor«, Moskva, izd. »Krestjanskaja gazeta«, 1935) pisal: »Pravljice, n. pr. o carjeviču Ivanu, ki si pridobi carično, žar-ptico ali kako drugo čudo, so verjetno nastale v dobi fevdalizma, in predpostavljati moramo, da ne v kmečkem, ampak v plemiškem ali trgovskem okolju. Komaj kasneje so jih kmetije predelali tako, da so ustrezale njihovemu razrednemu okusu in predstavam.«

vodilnih zapadnoevropskih raziskovalcev pozitivistične smeri: Johna Meyerja, Hoffmann-Krayerja in kasnejšimi nazori Hansa Naumanna, ki so naleteli na oster odpor v sovjetski znanosti, se v dvajsetih letih porajajo krive vulgarno-sociološke sheme, ki jih prilagajajo ljudskemu ustvarjanju. Zaradi mehaničnega sociologiziranja so umetniško podobo prikazovali napačno: namesto da bi tolmačili, so se zadovoljevali z etiketo o dozdevni socialni pripadnosti (glede na izvor ali na ohranjenost). To je imelo za posledico, da je bil zgodovinsko nepravilno prikazan socialni pomen idej ljudske umetnosti, ko se je istovetilo upodobljeno in upodabljačče okolje. Vrh tega je opustitev idejnega ocenjevalnega merila terjala zbiranje in preučevanje protiljudskih pojavov: ustnega in glasbeno-pesemskega izročila deklasiranih slojev družbe, tako imenovane »blatne (= zločinske, vulgarne) folklore«, ki so nje raziskovanje proglašali za pomembno in neobhodno sociološko nalogo.

Istočasno z buržoazno-sociološko metodo v njeni vulgarno-sociološki obliki postajajo v dvajsetih letih zelo vidne v sovjetski folkloristiki težnje po formalistični analizi; pojavlja se vrsta del, ki s formalističnega izhodišča nastopajo proti sociološki metodi. Formalistična folkloristika je smatrala umetniške proizvode kot »v sebi zaključene pojave«. Formalisti, ki niso priznavali socialne in časovne pogojenosti del, ki so odrekli vsak vpliv psihološkim in življenjskim pogojem, so odklanjali, da bi odkrili idejni pomen analiziranih pojavov ustnega izročila ter so speljali z znanstvenega tira vprašanje odražanja resničnosti v ljudskem ustvarjanju in delovanju folklore na človekovo zavest. Raziskovalci formalistične smeri se niso zmeraj in naravnost odrekli, da bi se dotikali psiholoških vprašanj, vprašanj trenutnega stanja in izvora snovi ali teksta; včasih so to priznavali za načelno zaželeno, vendar pa so smatrali nalogo za praktično neizvedljivo. V glasbeno-etnografskih delih se je formalistična metoda raziskovanja pojavila v posebni obliki: priznavali so važnost empiričnih opazovanj realnega življenja »v sebi« kot podlage, na kateri se brez odnosa do nje razvijajo oblike ljudske glasbe (ritmika verzov in glasbena ritmika, harmonija itd.).

Zgodovinska metoda analiziranja je bila izključena, vse je bilo postavljeno na ploskev statične istočasnosti. Tekste, zapisane v 19.—20. stoletju, so smatrali za zgodovinsko sodobne zapisom, kakor da bi sploh ne vsebovali sledov svojega obstoja v preteklosti. Pozitivistična metodologija je bila tako podlaga tudi formalistični smeri, čeprav v posebni obliki. Raziskovanje je bilo omejeno na analizo odnosov med deli, formulami² itd. Formalisti so stremeli ne samo, da dajo blestečo, tehnično neoporečno oceno oblike, ampak

² Pomemben vpliv na dela posameznih znanstvenikov dvajsetih let je imela formalistična metoda finske (ali skandinavske) šole, ki jo je sprejela tudi vrsta nemških in drugih zapadnoevropskih folkloristov, tako besednih kakor glasbenih (gl. n. pr. dela Mersmana). Formalistična metoda finske šole, ki je osredotočila svojo pažnjo na predmetno strukturo snovi in ki izhaja iz predmetne sheme celo v domnevali o kraju in času nastanka del, je našla posebno viden odmev v delih raziskovalcev pravljice: N. P. Andrejeva, A. I. Nikiforova in dr. Delovno metodo finske šole je kritično osvetlil R. O. Šor v članku »Problem folkloristične metode« (Hudožestvennyj folklor, Moskva, 1927).

da potem, ko jo razčlenijo na posamezne elemente, ugotovijo zakone njihovega medsebojnega vpliva, da dajo »formalno-strukturalno« analizo.

V začetku tridesetih let so vodilni sovjetski folkloristi prešli od kritike posameznih del zapadnoevropskih znanstvenikov h kritiki lažnih znanstvenih teorij in metod. Po iniciativi J. M. Sokolova so podvrgli kritiki teorijo znižane kulture Hansa Naumanna, ki je dobila politično oster prizvok v letih prevzema oblasti s strani nacistov (pretresujoč Naumannove nazore je J. M. Sokolov prišel do zaključka, da so teoretično blizu ideologiji fašizma, in jih je vsestransko skritiziral). Folklorni odsek Instituta etnografije je imel l. 1936 v Leningradu posebno zasedanje, da je razkrinkal fašistično folkloristiko.

Sovjetski raziskovalci glasbene folklore (ne da bi se omejevali samo na rusko folkloro, so postavili vrsto splošnih teoretičnih vprašanj v zvezi z zgodovinskim raziskovanjem glasbe narodov ZSSR) nastopajo v začetku tridesetih let s kritiko ne samo buržoaznih folklorističnih naziranj, ampak tudi najnovejših zapadnoevropskih teorij na področju »primerjalne muzikologije« — to je primerjalno-zgodovinskega raziskovanja glasbe narodov sveta (rasna teorija, teorija »kulturnih krogov« Graebnerja in Frobeniusa itd.).⁴

Še pred tem pa so leningrajski in kijevski muzikologi nastopili s kritiko reakcionarnih romantičnih nazorov o ljudski glasbi (nje retrospektivno vrednotenje kakor »žive starine«, statično nezgodovinsko pojmovanje, odklanjanje idejnega in umetniškega pomena ljudske glasbe demokratičnih slojev mesta), ki so bili v dvajsetih letih razširjeni med moskovskimi glasbenimi folkloristi iz GIMN-a.⁵ V začetku dvajsetih let je B. V. Asafjev podal nov pogled na ljudsko glasbeno umetnost kakor na živ ustvarjalni proces. Ta pogled je opiral na svojo razlago žive glasbene intonacije kot sredstva za glasovno občevanje; raziskoval je glasbeno-folklorne vire ustvarjanja ruskih komponistov, ki so določili narodnostno samoniklo pot zgodovinskega razvoja ruske glasbe. B. V. Asafjev je razvil tezo o aktivnem značaju ljudskega glasbenega ustvarjanja (ki jo postavlja proti zapadnoevropskemu pozitivističnemu stališču o pasivni vlogi ljudske umetnosti); obenem je razvil tezo o vrednosti živih delujočih pojavov sodobnega glasbenega ustvarjanja, o vlogi glasbene folklore demokratičnih mestnih slojev kot činitelja zgodovinskega razvoja ruske klasične glasbe.

⁴ Glej E. V. Gippius, Problem glasbene folklore, »Sov. muzika« 1933, št. 6. V tej razpravi avtor poleg teoretičnih postavk zapadnoevropske buržoazno-sociološke folklorne šole Hansa Naumanna (in njegovih ruskih posnemalcev) ter obeh zapadnoevropskih šol »primerjalne muzikologije« (berlinske, ki je razvijala teoretične postavke Graebnerja-Frobeniusa, in dunajske-biološke), kritizira tudi samo načelo, da se ustno glasbeno izročilo narodov sveta neznanstveno deli na dve različni področji: glasbeno folkloro civiliziranih narodov (raziskuje jo glasbena folkloristika) in ustno glasbeno izročilo »prirodnih in vzhodnih narodov« (raziskuje ga primerjalna muzikologija).

⁵ V Moskvi je bil do tridesetih let središče glasbeno-folklornega delovanja etnografski odsek GIMN-a (Državni inštitut glasbene vede), v čigar sestavu so v glavnem delali člani predrevolucijske Glasbeno-etnografske komisije Društva ljubiteljev prirodnih ved, antropologije in etnografije.

Prvo široko zasnovano marksistično podobo ljudskega ustvarjanja je dal sovjetski znanosti A. M. Gorki. Vprašanje odnosa do folklore in nazori A. M. Gorkega o ljudskem ustvarjanju so bili predmet različnih obdelav. N. K. Piksanov je v mnogih člankih ter v knjigi »Gorki in folklor« razgrnil dokazno gradivo o nastanku in razvoju zanimanja in prizadevanj na tem področju pri A. M. Gorkem; na njegovo teorijo o folklori so opozorile razprave B. Bjalika in A. Dymšica; o njegovi vlogi v zgodovini folkloristike pa je pisal M. K. Azadovski.

Gorki se je približal folklori in teoriji o njej kakor pojavu, ki ga je smatral za pravo nasprotje dekadentstvu; materialistično mišljenje ljudstva, zdravi ljudski realizem, idejno in estetsko bogastvo, umetniško plastičnost ljudske umetnosti je doumel in sprejel kot vir in podlago realistične ustvarjalnosti. Značilen za pojmovanje A. M. Gorkega je njegov odnos do folklore kot ustvarjanja delovnega ljudstva. S tako opredelitvijo folklore je Gorki uvedel idejni ocenjevalni kriterij in utemeljil, zakaj nekatere stvaritve priznavamo in populariziramo, druge pa odklanjamo. Mednarodni izraz »folklor« je bil Gorkemu le pogojen, zato pa je pogosteje rabil jasnejši in natančnejši pojem: ljudsko ustvarjanje, ustno ljudsko umetnost, ustno slovstvo.⁶ Pogojenost izraza »folklor« je še podčrtal, ko ga je takole obrazložil: »ljudske pesmi, ljudske pravljice, ljudske pripovedke, sploh vse ljudsko ustvarjanje, ki se prav za prav imenuje folklor...«⁷ Toda čeprav se A. M. Gorki vrača k terminologiji Buslajeva, Afanasjeva, Petra Kirjevskega in drugih delavcev iz zgodnje dobe ruske folkloristike, ji daje vendarle drug pomen. Abstraktno pojmovanje ljudske umetnosti, v delu mitološke šole povezano z idealističnimi predstavami o ljudski duši, je konkretiziral tako, da je pokazal, da ta umetnost pripada delovnemu ljudstvu (prim. v članku »O pravljičah«: »... ustna poezija delovnega ljudstva — iz tistih časov, ko sta bila poet in delavec združena v eni osebi — ta nesmrtna poezija, pramati knjižne literature...«).

Vprašanje odnosa do izraza »folklor« in tolmačenje tega izraza je v danem primeru načelnega pomena. V ruski znanosti udomačeni izraz je A. M. Gorki natančneje opredelil in vnesel vanj določeno vsebino — »ustvarjanje delovnega ljudstva«. Ze s tem je pokazal, kaj je v folklori umetniško in idejno dragoceno, kaj ima ne samo preteklost, ampak prihodnost, ki se odkriva vsakemu novemu rodu kot živ vrecel neusahljivih ustvarjalnih sil. Zaradi svoje usmerjenosti v prihodnost je bil A. M. Gorki neomajen pri ocenjevanju literature in folklore; isto načelo pa je določalo tudi njegov odnos do novo nastajajočega ljudskega ustvarjanja. Posebno pomembno je v tem pogledu eno izmed pisem A. M. Gorkega, naslovljeno pisateljici L. Nikiforovi že l. 1909. V njem je Gorki pisal: »Dolžnost — ali če hočete — naloga literature je, da najde v življenju splošno pomembno, tipično ne

⁶ Prim. pomen izraza »folklor« v naši in zapadnoevropski znanosti: medtem ko mi s »folkloro« označujemo ustno umetniško ustvarjanje ljudstva, znanstveniki na zapadu vključujejo vanjo celotno duhovno življenje ljudstva, domačo obrt itd.

⁷ Predavanje A. M. Gorkega na kongresu kmečkih pisateljev.

s a m o z a d a n a š n j i d a n (podčrtala F. G. in V. Č.)... Čas je razumeti, da v deželi, ki je šele nedavno tako veličastno vzvalovila, v tej deželi bi morali biti in tudi so svobodni novorojeni ljudje... Oni, ti ljudje, največje bogastvo domovine, so naše poroštvo za prihodnost. Kdo pa so to?... Delavci?... tudi med delavci je novi ruski človek, tudi med kmeti itd. Glejte, izmišljajo si čudovito razigrane častuške in se smejejo prisilnemu delu, svojim ranam in telesnim bolečinam v življenju...

Rad bi vam povedal, da je naloga časa v tem, da raznetimo iskre novega v žive ognje, a staro, suženjsko, kar živi v ruski duši od tlačanstva, to je itak dovolj poudarjeno... Povzpnite se malo nad siromašno ulico in nad Peterburg in nad 'dandanašnji' — pogledajte, kako čudovito se konec koncev izkristalizira fizično neugodje življenja v ponosne človeške misli, v drzna dela, v prekrasno svetovno življenje!« (Navedeno po prvi objavi pisma iz arhiva A. M. Gorkega v članku S. Kastorskega: M. Gorki v borbi z literarno decadenco, »Zvezda« 1947, št. 6, str. 170.) Vprašanje o idejni nasičenosti umetnine, o njeni tematični in oblikovni ljudskosti in umetniški pomembnosti je bilo za A. M. Gorkega glavno; vzporedno s tem pa je postavljaj bistveno vprašanje razrednega izvora ustvarjalcev, pri čemer so mu za presojo služile ideje, izražene v danem umetniškem tekstu.

Drugačen odnos do ustnega pesniškega ustvarjanja pa so imeli folkloristi dvajsetih let. Tako je n. pr. J. M. Sokolov odločno nasprotoval izrazu »ljudsko slovstvo« in poudarjal njegovo »nedoločnost«. Besedo »ljudski« so on in z njim drugi folkloristi smatrali za pomanjkljivo zaradi neizravnotežne razredne karakterizacije. Ker so terjali od termina razredno karakterizacijo, je prišla v rabo mednarodna beseda »folklor«, sprejeta kot pogojni znak, ki naj bi obsegal ustno besedno umetnost raznih socialnih skupin in razredov. Taka opredelitev je brezupno zanemarjala vodilne poteze umetnosti, medtem ko so terjali, naj se ugotovi »razrednost dela«. Vulgarni sociologizem je privedel do tega, da razrednosti niso določali z ugotavljanjem idejno-politične usmerjenosti raznih umetniških vrst in posameznih tekstov, ampak po domnevni razredni pripadnosti njihovih avtorjev (pri tem je služilo za podlago, kakor smo pokazali zgoraj, enačenje upodobljenega in upodabljaljočga okolja; knezi naj bi govorili o knezih, bojarji o bojarjih itd.).

Gorki, ki je hotel odkriti idejno-politični pomen in usmerjenost folklornih del ter pokazati v njih izražene »slutnje in pričakovanja ljudstva« (V I. Lenin), je zavzemal zelo sovražno stališče do vulgarnega sociologiziranja. Ze pred revolucijo ga je razburjala nova težnja, prisoditi gospodujočim razredom dela, ki po svoji ideologiji, obliki in tematiki pripadajo delovnim ljudskim množicam. O tem imamo vrsto pričevanj, med drugim večkrat navajano pismo Ljackemu ob izdaji antologije bilin »Starinki bogatyrskije«, ki jo je Gorki pregledal. »V naših dneh,« piše, »ko opažamo neki tuj, skeptičen, čudaški in neresen odnos do ljudstva in njegovega ustvarjanja, teksti — celo brez razlage — zelo ostro nasprotujejo takim, kakor je n. pr. Keltujala, ki sedaj izvaja vse ljudsko ustvarjanje od aristokracije, od gospodujočih razredov« (leta 1912).

Načelna razlika med pogledi Gorkega in med tistimi prvimi pogledi na folkloro, ki so se izoblikovali v pooktobrski folkloristiki, je predvsem v naslednjem: Gorki je na področju folkloristike razvijal ideje klasikov marksizma, zatrjeval je, da je umetnost ustvarilo delovno ljudstvo, čigar ideje, čustva, misli je videl izražene v folklori, ki jo je smatral za ustvarjalno silo ne samo preteklosti in sedanjosti, ampak tudi prihodnosti. Samo folklor delovnega ljudstva je življenjska. Izhajajoč s tega stališča je A. M. Gorki lahko smatral ljudsko umetnost za nekaj enotnega, kar kljubuje stoletjem ter se osvobaja pojavov, nasprotnih duhu in značaju ljudstva. Gorki je razkril in podrobno prikazal svoje poglede na folkloro v številnih govorih in člankih o vprašanju kulture, umetnosti, literature. Teorijo, ki uvaja marksizem namesto vulgarnega sociologizma, je Gorki razgrnil v analizi folklornih pojavov v referatu o literaturi na prvem kongresu sovjetskih pisateljev 17. avgusta 1934. V svojem referatu je razvil sodbe, ki sta jih o ljudskem umetniškem ustvarjanju izrekla V. I. Lenin in J. V. Stalin v posameznih izjavah o vprašanih sovjetske kulture in umetnosti; istočasno pa je podal pregled raziskovanj sovjetske folkloristike in podčrtal osnovne napredne ideje, ki so prišle na dan pri teh raziskovanjih.*

Načelno novo in pomembno je bilo to, da je sovjetska folkloristika odklonila gledanje na folkloro kot na relikv kulturno zaostale vasi. V nasprotju z mnenjem, da »ljudsko ustvarjanje izginja ter odstopa mesto umetniško manjvrednemu gradivu nerazvite in nekulturne množice«, je sovjetska znanost postavila trditev, da je delovno ljudstvo ustvarilo veličastne kulturne vrednote, ki se hranijo in izpopolnjujejo v ustnem izročilu kot odraz pretekle in sedanje stvarnosti. Sovjetska folkloristika je prišla do spoznanja, da je ljudsko pesniško in glasbeno ustvarjanje predvsem dejstvo sodobne stvarnosti. Retrospektivnemu zanimanju za ljudsko umetnost postavlja nasproti zanimanje za dejansko žive pojave folklore, ki ne odmirajo, ampak se razvijajo. Že s tem je sovjetska znanost zavzela stališče proti oboževanju »žive starine«, ki se je bilo pojavilo že v prvi polovici 19. stoletja pod vplivom slavjanofilov in romantikov (v ruski umetnosti pa je za reakcije 1907. in naslednja leta prišlo na dan v novi modernizirani estetski mistično-religiozni obliki).

Novi sovjetski nazor o pomembnosti predvsem živih, aktivnih pojavov folklore v sodobnem ustvarjanju ljudstva so v dvajsetih letih istočasno izoblikovali napredni raziskovalci pesniškega in glasbenega ustvarjanja (B. in J. Sokolov, B. V. Asafjev — Igor Glebov). Ta novi nazor, ki se je navezoval na folkloristična prizadevanja naprednih ruskih pisateljev in kritikov 19. stoletja (Puškina, Belinskega, Dobroljubova, Černiševskega i. dr.), je čisto naravno privedel do revizije predrevolucijske folklore. Obstoječo folkloro so vrednotili kot sodobno dejstvo, ki karakterizira ustvarjalno silo ljudstva. Odmakniti od stvarnosti nasprotuje teza o sodobnem prizvoku folklore, kar

* Izjave A. M. Gorkega o ljudskem ustvarjanju so najpopolneje zbrane v njegovem zborniku »O literaturi«; gl. tudi njegov zbornik »Članki in govori« (izd. Parus), ki je izšel leta 1916.

so prav za prav omogočile velike spremembe, nastale v državi in v ljudskem življenju. Za folkloro je značilna živa zveza s sodobnostjo: iz nje se poraja in njo odraža. In če je kaka zvrst ali posamezno delo nastalo v sivi davnini, to ne pomeni, da je ostalo njena last. V tradicionalni folklori res zveni preteklost, vendar ožarjena od sodobnosti. Ko je razvijal to misel, je J. M. Sokolov ob primeru častušek izrekel formulo, ki je zaradi svoje natančnosti prišla v splošno rabo: »Častuška je kakor mnoge druge folklorne vrste istočasno spomenik davne preteklosti in močan glas naše sodobnosti.«

Pred revolucijo so zbiratelji težili za tem, da bi ohranili arhaične umetniške pojave folklore, da bi ne dopustili njihove spremembe v zvezi s kulturnim razvojem ljudstva (ta težnja je značilna tudi za prakso sodobnih znanstvenikov na zapadu). Nasprotno pa si je sovjetska folkloristika zadala nalogo, boriti se za zgodovinski dvig umetniškega ustvarjanja v skladu s splošno kulturno rastjo ljudske zavesti, boriti se proti umetnemu negovanju preživelih pojavov, obenem pa po novem izkoriščati vse, kar je dragoceno in življenja zmožno.⁹

Vrednotenje obstoječe folklore kot žive umetnosti naših dni ni samo nasprotovalo v ruski predrevolucijski in zapadni znanosti navadnemu gledanju nanjo kot na arhaiko, ampak je povzročilo spremembo samih metod dela. Ker je folkloro stvar sodobnosti, igra zelo veliko vlogo pri opredelitvi človeške zavesti. Pred zbiratelja ljudskega ustvarjanja se postavlja ne samo naloga, da zapisuje, ampak da ima tudi pozoren, vesten odnos do zdaj živega gradiva. Ta okolnost občutno razširja krog delavcev na področju folklore, saj vključuje v zbiranje in preučevanje ljudskega ustvarjanja sovjetsko inteligenco. Množične oblike evidence in zbiranja folklore, ki so sicer bile znane tudi prej (pri nas n. pr. z delavnostjo dopisnikov Geografskega društva) dobijo popolnoma drugačno podobo.¹⁰

⁹ Ob koncu dvajsetih let se nalogam folkloristov, ki hodijo na terensko delo, pridružujejo govori, predavanja, organizacija prenosljivih razstav, diskusij itd. Metodiko teh oblik terenskega dela določata Centralni etnografski muzej (Moskva), ki prireja v pomoč ekspedicijam različne prenosne razstave o kolhoz-nem napredovanju, o sovjetski kulturi itd., ter Državni inštitut za umetnost, preosnovan iz Akademije umetnostnih ved, ki razpošilja na potovanja in ekspedicije folkloristični naraščaj. V okviru folklorno-zbirateljskega in obenem politično-prosvetnega dela se vršijo ekspedicije na začetku tridesetih let v moskovski pokrajini, na spodnji Volgi (področje ribiških kolhozov) i. dr. Posebno značilna za ta leta je mešana ekspedicija v okraje jezera Svetlojar (Gorkovsko Zavolžje), skupaj z Zvezo vojskujočih brezbožnikov. Ekspedicija je v času molitev na jezeru, ki je po izročilu nastalo na kraju velikega mesta Kitež, priredila diskusije in referate ter organizirala govore o kolhozni graditvi; istočasno pa je zbrala veliko dragocenega gradiva o ljudskem ustvarjanju in odkrila prej neznanе mojstre ljudske umetnosti (I. F. Kovalev i. dr.).

¹⁰ V teku vseh 30 let načelujejo množičnemu folklornemu delu zaporedoma razne organizacije; nekatere pomanjkljivosti pri njihovem delu ne morejo omajati splošne povoljne ocene. Pokrajinska društva in muzeji, združeni v Osrednjem uradu za pokrajinsko raziskovanje, Zveza sovjetskih pisateljev, inštituti Akademije znanosti ZSSR, Vsezvezni dom ljudskega ustvarjanja im. Krupske so vztrajno in uspešno razvijali svojo delavnost; vzporedno je teklo tudi organizacijsko delo folklorističnih središč, ki so nastajala kot začasna združenja z določeno nalogo (n. pr. uredniški odbor jubilejne izdaje »Ustvarjanje narodov ZSSR« i. dr.).

Ob množičnem značaju znanstvenega dela se naravno pojavlja pereča potreba po navodilih in načrtih za zbiranje folklornega in etnografskega gradiva. Sovjetska folkloristika namreč že od prvih let svojega obstoja poudarja zahtevo, da se tudi pod pogoji množičnega dela ohrani in izpopolni znanstvena vrednost zapisov. S tem v zvezi so se pojavili številni napotki, izdani v raznih pokrajinah in v prestolnici.¹¹ Istočasno je vstala pred folkloristiko nova naloga: borba proti poplavi idejno tuje in umetniško malovrednega gradiva. Očitno je za večino prednašanih del značilno, da se v njih hranijo najboljše umetniške tradicije delovnega ljudstva, idejnost, izvirna ljudska vsebina in oblika. Vendar pa so se skupaj s takimi deli, ki se z njimi ponaša sovjetsko ljudstvo, pela in pripovedovala organsko tuja dela, ki odražajo preostanke razredno sovražne ideologije; v kričečem nesoglasju s sovjetsko stvarnostjo so n. pr. pesmi, ki so jih v preteklosti zložili deklarirani sloji.

Kritično umevanje folklore je postalo ena izmed temeljnih zahtev. Ni vse ljudsko — ne po obliki ne po vsebini —, kar se pripoveduje in poje. Mnoga brezidejna in neumetniška dela kažejo, da je neobhodna borba za očiščenje folklore od slučajnih in tujih primesi. Pažnje je vredno dejstvo, da je kritičen odnos do predvajanih del živ med ljudstvom. Večina samih nosilcev folklore zavzema kritično stališče do predvajanih del. To pomeni, da obstoji ljudski ocenjevalni kriterij, ki je pogostoma neoporečen. Iz delovne prakse je postalo jasno, da je treba posebno pazljivo prislusniti ocenam, ki jih dajejo mojstri ljudskega ustvarjanja, saj so zelo zahtevne in stroge. Med množicami krožijo dela, ki jih mojstri nizko cenijo, in ta ocena je neredko pravična. Brezbriznost je tu nedopustna, od pristne ljudske umetnosti mojster praviloma terja ne samo idejnost, iskreno izražanje čustva, soglasje z osebnimi doživljaji itd., ampak tudi mojstrsko, umetniško podajanje. Mojstri sami dajejo svojo umetnost v presojo svoji okolici in utrjujejo v ljudstvu kritičen odnos do podajanja folklornih del.¹² O tem govore pri vseh narodih znana tekmovanja

¹¹ Najpomembnejša metodična navodila iz začetka dvajsetih let so v knjigah Borisa in Jurija Sokolova, *Poezija derevni* (Rukovodstvo dlja sobiranija proizvedenij ustnoj slovesnosti), »Novaja Moskva«, 1926, in M. K. Azadovskega, *Besedy sobiratelja* (O sobiranii i zapisyvanii pamjatnikov ustnogo tvorčestva primeniteljno k Sibiri), Irkutsk, 1. izd. 1924, 2. izd. 1925; izmed navodil za zbiranje glasbene folklore pa je treba omeniti knjigo, ki jo je v istih letih izdala Ukrajinska Akademija znanosti: K. V. Kvitka, *Poklicni ljudski pevci in godci na Ukraini* (Vprašalna pola za raziskovanje njih dela in življenja), Kijev 1924.

¹² Sovjetska folkloristika postaja gibalno kulturnega napredka in politične prevzgoje ustvarjalcev in nosilcev ljudske umetnosti. Delo z mojstri folklore — natečaje, izdaje njihovih del itd. — je v zadnjih letih nadaljeval Veezvezni dom ljudskega ustvarjanja im. N. K. Krupske (= VDNT; Moskva) in njemu podrejeni pokrajinski domovi ljudskega ustvarjanja. Pri VDNT je prišlo kar v navado prirejanje natečajev za najboljše umetniško delo in ustvarjalnih konferenc pripovedovalcev z obravnavanjem njihovih ustvaritev ter s presojo njih spretnosti podajanja (v odnosu do tradicionalnega in sodobnega ustvarjanja); vzporedno pa se odvija delo odkrivanja najboljših zbirateljev folklore (organizacija natečajev, sistem ocenjevanja izvršenih zapisov itd.). Vse to silno pomembno delo opravlja VDNT s pomočjo znanstveno-raziskovalnih institutov zvezne Akademije in re-

pevcev, pripovedovalcev, pravljicarjev, nosilcev drugih vrst folklorne (tako tekmovanje je izredno lepo prikazal že I. S. Turgenjev v povesti »Pevca«).

A. M. Gorki ni samo predložil drugačno (v primeri s poprejšnjimi) teoretično pojmovanje ljudskega ustvarjanja, marveč je tudi stopil na čelo raznih podvigov za zbiranje in izdajanje folklorne. Na njegovo pobudo so izšle folklorne izdaje v »Biblioteki poeta«, začele so se priprave za zbornik »Ustvarjanje narodov ZSSR,¹³ in končno so izhajali zborniki ljudskega ustvarjanja v mnogih narodnih republikah. Pri zamudnem zbiranju in izdajanju ruske folklorne in folklorne drugih narodov so z Gorkim sodelovali: J. M. Sokolov, M. K. Azadovski in drugi folkloristi naše domovine. Zaradi nenavadne ustvarjalne sile in energije velikega pisatelja so se zbirali okoli njega ne samo pisatelji, ampak tudi literarni zgodovinarji in folkloristi. Na področju folkloristike je postal tisti združujoči element, ki je neobhoden za nadaljnji polet znanosti.

Pojmovanje o folklori, kakor ga je formuliral A. M. Gorki, je spremenilo poprej veljavni kriterij ocenjevanja folklorne dejstev in že s tem postavilo na dnevni red kritičen pretres znanstvenih nazorov predrevolucijskih raziskovalcev. Prav za prav je vsa zgodovina te vede dobila novo osvetlitev. Do polne veljave je prišla vodilna vloga revolucionarnih demokratov, ki je določila izvirnost in svetovni pomen ruske folkloristične šole. Pred sovjetsko znanostjo je vstala naloga, da razvije nazore in ocene revolucionarnih demokratov o folklori in pokaže njih vpliv na razvoj ruske folkloristike, ki je ostal neosvetljen v osnovnem zgodovinskem pregledu iz predrevolucijske dobe — v knjigi A. N. Pypina »Zgodovina ruske etnografije«. Dela, posvečena reviziji razvoja naše vede, so izhajala od leta 1935 dalje kot posamezne

publičnih Akademij znanosti (tu je treba poudariti veliko vlogo Instituta etnografije im. Mikluho-Maklaja, čigar folklorni odsek vodi prof. P. G. Bogatyrev; nadalje vlogo folklorne stolice moskovske univerze, stolice glasbene folklorne moskovskega konservatorija, odseka ljudskega ustvarjanja Zveze sovjetskih pisateljev in drugih organizacij).

¹³ Ta zbornik je imel posebno velik pomen, ker je poživil delavnost folkloristov središča in pokrajini, ker je združil v skupen kolektiv raziskovalce ne samo vzhodnih Slovanov, ampak tudi vseh bratskih narodov ZSSR. Doba priprav knjige je sovpadla z razmahom zbirateljske in izdajateljske delavnosti etnografov, ki so se med drugim trudili tudi na področju duhovne kulture narodov ZSSR. Obširno gradivo, ki so ga zbirali v nacionalnih republikah, pokrajinah in okrožjih, pa je bilo kljub temu znano samo ozkemu krogu strokovnjakov in nikakor ni bilo dostopno široki javnosti. Uredništvo »Ustvarjanja narodov ZSSR«, ki si je postavilo za cilj, izbrati za jubilejno izdajo najboljše izmed zbranega gradiva, izčrpno pregleduje že objavljene stvari, obenem pa se obrača do vseh folkloristov Zveze s prošnjo, da bi zapisali in poslali za izdajo nove, neobjavljene tekste. Ta oglas je povzročil pravi polet pri zbiranju folklorne v nacionalnih republikah in odkril prej neznane kadre zbirateljev ljubiteljev. Uredništvo je tudi neposredno organiziralo ekspedicije in popotovanja folkloristov. Izdaja te knjige in v njej objavljeno gradivo z novo tematiko, ki so ga ustvarili mojstri folklorne, je poživilo ljudsko ustvarjalnost ter izzvalo pri mnogih pevcih, pravljicarjih in pripovedovalcih težnjo, da bi bolje in čisteje hranili tradicionalno folkloro, obenem pa da bi skušali iti po novih potih, s tem da bi izkoriščali sredstva tradicionalnega pesništva za izražanje misli in čustev novega sovjetskega človeka.

monografične študije.¹⁴ Zasluga, da je zastavil in obdelal prej neraziskana historiografska vprašanja, pripada M. K. Azadovskemu, ki je prvi v zgodovini folkloristike osvetlil pomen nazorov dekabristov — Puškina, kasneje Dobroljubova in Černiševskega — o ljudskem ustvarjanju. Ko je M. K. Azadovski preučeval njihove nazore in zasledoval njih vpliv, je uvedel v zgodovini vede pozabljene ali do takrat podcenjevane raziskovalce in zbiratelje folklore (Rajevski, Pryžov, Hudjakov, Erlenvain in drugi). Te raziskave M. K. Azadovskega so bile prvi osnutki njegovega kasneje sestavljenega sintetičnega dela o zgodovini ruske folkloristike (zaključenega pred veliko domovinsko vojno); vendar pa so tudi kot posamezne monografske obdelave imele občuten vpliv na historiografska raziskovanja sovjetskih znanstvenikov (med drugim tudi na poglavje »Zgodovina folkloristike« v učbeniku J. M. Sokolova »Ruska folklor«, čeprav je to poglavje v bistvu sestavljeno po delu A. N. Pypina).¹⁵

Na področju glasbene folkloristike je bilo v tridesetih letih prav tako začeto delo v zvezi s splošno težnjo po obvladanju teoretične dediščine. S podobnega stališča kakor Gorki je načel vprašanje o zgodovini zbiranja ljudske ruske glasbe B. V. Asafjev v svoji knjigi »Ruska glasba od začetka 19. stoletja« (poglavje »Gojitev ljudske pesmi v mestu«).¹⁶

Novo, od sovjetske folkloristike uvedeno tolmačenje folklore kot pojava sodobnega ustvarjanja, ki nasprotuje gledanju nanjo kot na preostanek davne preteklosti, je narekovalo tudi nov pogled na tradicionalne raziskovalne teme ruske znanosti. Osrednje vprašanje pri preučevanju tradicionalnih vrst je postalo vprašanje njihovega sedanjega stanja in zgodovinskega razvoja; tu pa je bilo prvenstvenega pomena to, da dela idejno ustrezajo našemu času. Tako je glavno zanimanje prešlo na žive in delujoče, ne pa na odmirajoče elemente folklore.

¹⁴ Zgodovinska dela, ki so izšla pred tem časom, niso prispevala nič novega, ker so samo nadaljevala izročilo historiografije izpred revolucije. Drugačen značaj pa so imela raziskavanja K. V. Kvitke na področju ukrajinske glasbene folkloristike: »M. Lisenko kot zbiralec ljudskih pesmi« (Kijev, 1923) in »Folkloristična zapuščina M. Lisenka« (1930). To so bili poizkusi skrbnega ugotavljanja virov in okolnosti nastanka velikih zbirk ljudskih napevov ter tankovestne kritike glasbenih tekstov s pozicij pozitivistične metodologije. Najdragocenejše izmed kritičnih del K. V. Kvitke sredi dvajsetih let je bila knjiga »Pervisni tonorjadi« (Primarne glasbene lestvice), kjer je z istih pozitivističnih pozicij ovrgel v ruski muzikologiji utrjene evolucionistične zgradbe Sokolskega, če jih le ni potrjevalo stvarno gradivo.

¹⁵ Raziskavanja z novih pozicij v okviru zgodovinskega razvoja naše vede so ostala jedro zanimanja sovjetskih raziskovalcev kakor v splošnem teoretičnem pogledu (gl. n. pr. V. Čičerov, Vprašanje osebnosti v delih folkloristov-mitologov sredi 19. stoletja. Sov. etnografija 1947, št. 1), tako tudi pri obdelavi posameznih panog in tem.

¹⁶ Sedaj je E. V. Gippius obdelal razdelek zgodovine zbiranja in raziskovanja ruske ljudske glasbe v svojem za tisk pripravljenem učbeniku »Ruska ljudska glasba«. Muzej glasbene kulture pa je pripravil za tisk »Slovar dejatelej ruskoj muzykalnoj kultury«, ki vključuje folklorni oddelek, kjer iz novega zornega kota osvetljuje delo raziskovalcev in zbirateljev ljudske glasbe.

Novo postavljeno preučevanje tradicionalnih vrst je usmerilo pažnjo raziskovalcev na celo vrsto vprašanj, ki jih v predrevolucijski Rusiji niso preučevali ali pa so bila prepovedana. V delokrog raziskovanja prihaja novo folklorno gradivo o kmečkih uporih, o tlačanstvu, o ljudski satiri, ki neusmiljeno smeši razrednega sovražnika in drugo. Tako gradivo iščejo, zapisujejo, preučujejo. Posamezne objave se pojavljajo tudi na straneh časopisov (gl. n. pr. članke »Literarnega kritika«) in posebnih folklornih zbornikih (V. Birjukov, »Predrevolucijska folklor na Uralu«, Sverdlovsk, 1937, in dr.). Ze v letih 1923—1924 sta izšli dve deli, posvečeni do revolucije neraziskani temi razinske folklore in takoj za njima prve zbirke pesmi in pripovedk o Razinu in Pugačevu.

S temo kmečkih uporov je zelo tesno povezana tema folklore o tlačanstvu, ki se o njem zbira gradivo pri vseh vzhodnoslovanskih narodih. Sestavljajo se antologije ljudskih satiričnih pravljic, ki smešijo gospoda in popa, ter zbirke satiričnih častušek.

Vzporedno s temami tradicionalne folklore, ki izražajo razredni odpor ljudstva in njegov boj proti zaslužjenju, sovjetska folkloristika preučuje vprašanja, ki so zanimala že predrevolucijske raziskovalce ljudskega ustvarjanja. Na nov način se pojavlja vprašanje sedanjega stanja folklornih vrst in njih zgodovinskega razvoja v preteklosti. Na področju pravljice dela posebno intenzivno Pravljična komisija Geografskega društva pod vodstvom akademika S. F. Oldenburga (v dvajsetih letih). Folkloristi središč in obrobni krajev preučujejo biline, pesmi in druge vrste. Vprašanja obravnavajo po metodi povezanega raziskovalnega in zbirateljskega dela, kar je značilno za rusko folkloristično šolo. Medsebojno povezano kabinetno in terensko delo gojijo ne samo Moskva in Leningrad, ampak tudi folklorne organizacije v obrobni krajih (Irkutsk, Saratov, Jaroslavl in druga mesta). Najpomembnejše delo je bilo raziskovanje ruskega Severa, ki sta ga opravila v letih 1926—1930 moskovski in leningrajski umetnostni institut (GAHN in GIII). Oba ta dva instituta sta široko razvila zbirateljsko delo na področju literarne in glasbene folklore v predelih, ki so jih v 19. stoletju raziskovali Rybnikov, Hilferding in Pesemska komisija Ruskega geografskega društva. Med drugimi nalogami so si zadali tudi preučevanje sodobnega stanja pesemske kulture severnoruske vasi. Sodobno stanje severnoruske epskega izročila sta vzporedno zasledovali moskovska folklorna ekspedicija pod vodstvom B. in J. Sokolova (ekspedicija »Po sledovih Rybnikova in Hilferdinga«) in besedno-folklorni oddelek leningrajske mešane umetnostne ekspedicije (A. Astahova). Leningrajske mešane umetnostne ekspedicije GIII so preučevale sodobno stanje zgodovinskega eposa, obenem pa pesemsko in pravljico izročilo. Načrtno raziskovanje pokrajin Zaonežje, Pinega, Mezen in Pečora je trajalo štiri leta (besedno-folklorni oddelek: A. Astahova, I. Karnauhova, M. Kolpakova, A. Nikiforov; glasbeno-folklorni oddelek: E. Gippius, Z. Evald).

Glasbeno-folklorni oddelek ekspedicije GIII (ki je skupno z besednim oddelkom obdeloval temo »Medsebojni vpliv pesemske folklorne vasi in mestne ljudske pesemske kulture«) je ob istem času načel več posebnih zbirateljskih

tem: 1. Virtuozni melodični in večglasni stili po petju znanih vasi (žarišč ljudske pesemske kulture) Zavoločja kot sledovi visoke srednjeveške ljudske pesemske kulture Velikega Novgoroda. 2. Medsebojni vpliv moških in ženskih starostno različnih virtuoznih in navadnih melodičnih in večglasnih stitov severnorúske vasi. 3. Vprašanje medsebojnega vpliva severnorúske ljudske pesemske melodije in pesemske melodije ugrofinskih narodov ruskega severa: Komi-zyrjanov, Karelav. Vse glasbeno gradivo je bilo fiksirano z zvočnimi zapisi (fonograf) v merilu, kakršnega predrevolucijski zbiratelji ljudskih ruskih pesmi niso uporabljali (v teku petih let sta E. Gippius in Z. Evald poslala na severu okrog 1700 zvočnih zapisov na 528 fonografskih valjih).

Fonografski zapisi severnih ekspedicijskih Leningrajskega državnega inštituta umetnostne zgodovine so služili za podlago leta 1927 ustanovljenemu Fonogramskemu arhivu ljudske glasbe, ki je leta 1931 prešel v sestav ustanov Akademije znanosti ZSSR (prvotno pri Folkloornem odseku IPIN, od l. 1933 pa pri Inštitutu etnografije). Leta 1932 so bili združeni v Fonogramskem arhivu Akademije znanosti vsi predrevolucijski zvočni zapisi ljudske glasbe Leningrada in Moskve (zbirke Muzeja antropologije in etnografije, Orientalističnega inštituta Akademije znanosti, prvega oddelka knjižnice Akademije znanosti ZSSR, Leningrajskega drž. konservatorija, fonoteke Muzikalno-etnografske komisije moskovskega Društva ljubiteljev prirodnih ved, antropologije in etnografije ter zasebna fonoteka J. E. Lineve). Z delom ekspedicijskih so zbirke fonogramskega arhiva, ki je postal eden izmed največjih svetovnih shramb zvočnih zapisov ljudske glasbe, narasle tik pred vojno do 12.000 zapisov.¹⁷

Mikavno vprašanje nastanka, zgodovine in prihodnosti folklorne se rešuje z upoštevanjem posebnosti neke vrste in razmer, pod katerimi se uveljavlja. Z vprašanjem o usodi folklorne je zvezano ponovno delo v že prej raziskanih krajih. S primerjavo novega gradiva, ki je prišlo na dan pri ponovnih raziskavanjih, s prej znanim, je bila dana možnost za domneve in zaključke o razvojni poti folklorne v neki pokrajini.¹⁸

Pretrés sodobnega stanja folklorne sproži vprašanje medsebojnega odnosa raznih vrst: zakaj so nekatere bolj priljubljene in množično razširjene, druge pa istočasno omejene na poklicno ljubiteljsko prednašanje. Pesem in častuška, pesem in narekovanje, narekovanje in zgodovinski epos, pravljica, pesem in ljudska igra itd. se preučujejo glede na medsebojne zveze in nasprotja v sedanosti. Problematika tradicionalne folklorne v sedanosti se pogloblja s poizkusi, da bi se ugotovile zveze vrst v teku njih zgodovine ter njihov

¹⁷ Opisi Fonogramskega arhiva so bili objavljeni l. 1931 v »Sov. etnografiji« št. 3–4, v zborniku »Arhivy AN SSSR« in končno v časopisu »Sov. Folklor« št. 4–5, Moskva-Leningrad, 1936.

¹⁸ Gl. n. pr. o bilinah: J. Sokolov, Po sledovih Rybnikova in Hilferdinga, Hudožestvennyj folklor, II–III, Moskva, GAHN, 1929; A la recherche des bylines, par Boris et Jurij Sokolov. »Revue des études slaves«, t. XI, Paris 1932. Kasneje pa so bila ta dela podvržena kritičnemu pretrésu (n. pr. v razpravah A. M. Astahove, V. I. Čičerova i. dr.).

izvor; zgodovinska analiza folklornih pojavov daje trdno podlago raziskavanju o sodobnem stanju ljudske umetnosti.

Tako pri gradivu besednega kakor glasbenega ljudskega ustvarjanja se postavljajo ista vprašanja o sodobnem stanju in o zgodovinski preteklosti folklore. Vendar pa je obdelava teh vprašanj različna. Medtem ko so vrste glavni predmet preučevanja besednih folkloristov, je to za muzikologe (posebej leningrajske skupine) vprašanje stila in njega nastajanje. Ko leningrajski muzikologi obdelujejo to vprašanje, raziskujejo glasbeno-stilne posebnosti melodije in harmonije otožnih liričnih pesmi in tradicije pojočega recitiranja epskih pesmi.¹⁹ Stil lirične in epske pesmi raziskujejo v odnosu do glasbene folklore sosednih vzhodnoslovanskih, ugrofinskih in turških narodov ter do pesemske kulture ruskih mest (v zvezi s tem fonografirajo in preučujejo tudi različne oblike mestne ljudske glasbe).

Pri reševanju vseh teh vprašanj sovjetski znanstveniki zasledujejo splošne in posebne teme; mnoga pri tem nastala dela tolmačijo sedanost in preteklost folklore. Pri osnovni temi preučevanja sodobnega stanja tradicionalnih vrst izstopa zlasti skupina del, posvečenih vprašanju odnosa med kolektivnim in individualnim v folklori, med tradicijo in osebnostjo oziroma ustvarjalno vlogo mojstrov ljudske umetnosti. Teza A. M. Gorkega — »Umetnost je domena poedincev, za ustvarjanje pa je sposoben samo kolektiv«²⁰ — se odkriva v mnogih delih, ki so posvečena temu vprašanju. Preučevanje ustvarjalne osebnosti nosilcev folklorne je od šestdesetih let predstavljalo eno izmed značilnih posebnosti ruske folkloristične šole; v času povečane pozornosti za socialno-politično ocenjevanje folklorne se je vprašanje osebnosti v ljudski umetnosti pojavilo v novi obliki. Ozko biografsko obravnavanje je izginilo; v predrevolucijski znanosti navadno enačenje ustvarjanja mojstrov ljudske umetnosti z ustvarjanjem pisateljev je bilo onemogočeno. Biografska tema je bila razdeljena med splošna socialna vprašanja in je prišla v krog preučev-

¹⁹ Preučevanje krajevnih melodičnih polifoničnih tradicij kot vira za stilno zgodovino ruske ljudske glasbe je osnovno vprašanje, ki se je z njim ukvarjal Fonogramski arhiv v letih 1931—1941. Krajevne stilne oblike melodike in večglasja so se sprva preučevale na podlagi gradiva severnih ekspedicij 1927—1930, potem pa na predrevolucijskih fonografskih zapisih J. E. Lineve in M. J. Pjatickega (pesmi osrednjega pasu Rusije); leta 1935 se je z istega gledišča vršilo terensko raziskovanje in so se nabirali novi zapisi iz moskovske in njej bližnjih pokrajin; nekoliko kasneje se je podobno delo vršilo na Donu; v povojnem času pa so bili pritegnjeni predrevolucijski in sodobni zvočni zapisi iz jugozapadnih pokrajin. Sad teh dolgoletnih raziskovanj je za tisk pripravljena monografija E. V. Gippiusa »Krajevni stili ruske ljudske polifonije« (ki vsebuje poleg razprave tudi 200 vzorcev polifoničnih pesmi). Vprašanje študija krajevnih stilnih posebnosti ruske ljudske glasbe je bilo sicer že prej postavljeno, le iz drugega zornega kota, v Ukrajinski Akademiji znanosti; K. V. Kvitka je namreč v svojem drugem zborniku »Ukrajinskih ljudskih napevov« (Kijev, 1922) postavil nalogo, da se ugotovi zgodovinska in geografska razširjenost ukrajinske ljudske glasbe v raziskovanju dostopnem razdobju. Leta 1937 pa je K. V. Kvitka v seminarju glasbene folklorne Moskovskega drž. konservatorija postavil nalogo, da bi pristopili k izdelavi zgodovinske geografije ruske ljudske glasbe na gradivu obrednih letnih pesmi, obredov, plesov in ljudskih glasbil, kakor tudi beloruske ljudske glasbe.

²⁰ A. M. Gorki, Razkroj osebnosti (Razrušenje ličnosti). Izd. »Parus«, 1916.

vanja odnosov med osebnim ustvarjanjem in idejnim življenjem kolektiva. Pionirji v takem novem tolmačenju stare teme so bili M. K. Azadovski ter B. in J. Sokolov. V letu 1922 so se pojavila »Lenska narekovanja« M. K. Azadovskega. Kmalu za njimi je izšla knjiga B. M. Sokolova »Epski pevci«, za tem pa vrsta novih del M. K. Azadovskega: »Pravljice gornje-lenskega kraja« (I. knjiga, Irkutsk, VSORGO, XIV, 1925; nova izdaja: »Gornje-lenske pravljice«, Irkutsk, 1927), »Eine sibirische Märchenerzählerin« (Helsinki, 1926, FFC, No. 66—67); končno je leta 1930 izšel zbornik »Ruska pravljica. Izbrani pripovedovalci« (I—II, Academia 1930). Povečano zanimanje za nosilce folklore in globoko prepričanje, da so ustvarjalne zmožnosti ljudstva ogromne, uvajata v hrame znanosti novo odkrite mojstre, ki se njih ustvarjanje pazljivo zapisuje in preučuje. Nadarjeni predstavniki ljudske umetnosti — Vinokurova, Kuprijaniha (Baryšnikova), Kovalev, Sorokovikov, Korgujev, Bogdanova-Zinovjeva, Marfa Krjukova i. dr. — pritegnejo nase splošno zanimanje kot ustvarjalci folklore in postanejo svetovno znani. Zanimanje za vprašanje ustvarjalnosti mojstrov folklore je v zadnjih desetletjih sprožilo nastanek mnogih monografskih zbornikov in razprav, ki predstavljajo posebno vrsto folklornih izdaj.

Sovjetska folkloristika, ki je na novo načela vprašanje tradicionalnih tem v folklori, je postavila namesto brezupnega in metodološko nevdržnega stališča stare ruske in sodobne zapadne znanosti o razkrajanju in pozabljanju folklore tezo o njenem ustvarjalnem razvoju. Pristni historizem, uveden v raziskovanje ljudske umetnosti, ter sodba, da je folklor odraz stvarnosti in sredstvo politične in idejne vzgoje množic, sta pomagala odkriti v folklori vso pestrost življenjskega razvoja in borbe. Z dokazi, da je folklor sodobna njenim nosilcem, so sovjetski znanstveniki ovrgli teorijo nespremenljivosti oblik in vsebine ljudskega ustvarjanja ter izrekli mnenje, da ima vsak razred, vsaka socialna skupina svojo ustno umetnost besede in glasbene intonacije. Zadnje vprašanje ni v tem, ali ta umetnost obstoji ali ne — njen obstoj je nesporen —, ampak v kakšni meri odraža ljudske napredne ideje in ocene stvarnosti. V zvezi s tem se je uveljavilo novo stališče o zgodovinski in umetniški vrednosti pesniške in glasbene folklore demokratičnih slojev mesta. Poprejšnji estetizirajoči častilci starega kmečkega izročila so ne samo odrekli umetniško vrednost tej folklori, ampak so jo tudi podcenjevali kot neizvirno, »lažno ljudsko umetnost«. V sovjetski muzikologiji je sprožil vprašanje o zgodovinski in umetniški vrednosti ruske ljudske pesemske umetnosti pri demokratičnih slojih mesta B. V. Asafjev. Poudaril je, da je v ruski predrevolucijski muzikologiji zgodovinsko nepravilna ocena pesemske folklorne demokratičnih slojev kot »lažno ljudskega« pojava povzročila nepravilne ocene mnogih dejstev v zgodovini ruske glasbe: oceno glasbenih zapisov in obdelav ljudskih ruskih pesmi iz konca 18. in začetka 19. stoletja (Prač, Kašin, Rupin in dr.) kot neizvirno »ljudskih«; oceno »lažno ruskega« pesemskega in romančnega ustvarjanja Varlamova in Gurileva; postavljanje »lažno ruskega« stila Čajkovskega proti »izvirno ruskemu« stilu Rimskega-Korsakova. V začetku dvajsetih let je Asafjev razvil to stališče v svojih dveh seminarskih tečajih o ruski ljudski pesmi in o ruski operi 18. stoletja. V

seminarskem tečaju o ljudski ruski pesmi je postavil tezo, da so glasbeni zapisi ljudskih pesmi v zbornikih 18. stoletja in začetka 19. stoletja dragoceni spomeniki ljudske pesemske kulture ruskih mest. Vrednost in pomen glasbene ustne tradicije ruskih mest je B. V. Asafjev podčrtal tudi v seminarju o ruski operi 18. stoletja, kjer je uveljavil misel o narodnostni samobitnosti glasbe ruskih komponistov Katarinine dobe.

Sovjetska znanost je razveljavila utesnitev folklore v navadni okvir kmečkenga ljudskega ustvarjanja in terjala skrbno oceno vseh pojavov ustne pesniške in glasbene umetnosti. Pri tem je nekatere pojave podpirala, glede drugih pa je dokazovala neobhodnost njih pobiranja.

Gradivo, ki je tako prišlo v območje preučevanja, je bilo združeno pod širokim geslom — zbiranje in preučevanje mestne folklore. Leta 1925 je J. M. Sokolov v prvi knjigi »Prosvetnega vestnika« natisnil kratek članek »Pesmi tovarne in vasi«, napisan na podlagi gradiva, ki ga je dobil na obisku pri delavcih tovarne posodja im. Kalinina v Kalininski pokrajini. Vprašanje delavske folklore je pritegnilo nase živo zanimanje. Posebno odločno je pristopil k delu na tem področju P. M. Sobolev, ki je napisal in izdal vrsto člankov: »O pesemskem repertoarju sodobne tovarne« (Znanstveni zapiski instituta literature in jezika RANION, t. 2, 1928), »Sodobna tovarniška in mestna folklor« (Tisk in revolucija, 1929, knj. 6), »Nove naloge pri raziskavanju folklor« (Revolucija in kultura, 1929, knj. 1) i. dr. Po naročilu RANION-a in GAHN je Sobolev l. 1928 načeloval prvi posebni ekspediciji za raziskovanje folklorne tovarne in zavodov. Istočasno se je pričelo zbiranje folklornega gradiva po tovarnah in zavodih Moskve in okolice.

Studij folklorne proletariata je kmalu postal splošna last sovjetske folkloristike. Mnogo dragocenega na tem področju so storili leningrajski folkloristi, ki so že leta 1932 nastopili v tisku s poročili o svojem delu (gl. n. pr. A. M. Astahova in Z. V. Evald, Poročilo o delu brigade za preučevanje delavske folklorne, Sov. etnografija, 1932, št. 2). Študija folklorne v leningrajskih tovarnah se je lotila P. G. Širjajeva, ki od leta 1932 dalje sistematično raziskuje ustno ustvarjanje delavcev. Skupina leningrajskih folkloristov — zbiralcev in preučevalcev delavske folklorne — je razširila svoje delavno področje in pod vrhovnim vodstvom M. K. Azadovskega raziskovala ne samo v leningrajski pokrajini, ampak tudi v Kareliji in drugih krajih Sovjetske zveze.

K zbiranju in preučevanju delavske folklorne polagoma pristopajo zmeraj širši in širši krogi folkloristov ne samo prestolnice, ampak tudi v pokrajinskih mestih. V Donbasu, na Uralu, v Saratovu, v Kareliji in drugod se obdelujejo vprašanja lokalne delavske folklorne. Tako je začelo dotekati v osrednje in pokrajinske arhive gradivo, ki ga poprej nihče ni upošteval niti zbiral, gradivo, ki ruši navadne predstave o folklori kot specifično kmečki, arhaični umetnosti. Vprašanje delavske folklorne — reševati ga je treba zgodovinsko v okviru zbiranja ustnega ustvarjanja, ki na vsej poti spremlja razvoj proletariata — je moralo nujno sprožiti tudi zelo sorodna vprašanja ustvarjanja revolucijske ilegale. Očitno nemogoče je bilo, da bi se razvijalo

pesemsko ustvarjanje proletariata iz dobe revolucionarnega gibanja v začetku 20. stoletja ločeno od boljševiškega agitacijsko-propagandnega dela, kamor je spadala tudi ilegalna pesem. Neznana in nezbrana so bila številna dela, ki so svoj čas zelo prav prišla v revolucionarni praksi. Prav tako so bili neznani avtorji mnogih del, zgodovina tekstov, čas njihovega nastanka, stopnja razširjenosti, njih vloga in oblike v ilegalni agitaciji. Pred raziskovalci proletarske in revolucijske folklore je vstala naloga, da preiščejo spominsko in poljudnoznanstveno literaturo, časopisne članke o zgodovini revolucionarnega gibanja, ilegalne pesmarice itd. Treba je bilo izvesti tudi obsežno zapisovanje pesmi (tekstov in melodij) med udeleženci revolucionarne ilegale. Evidentiranje in zbiranje revolucijske pesmi se je začelo v letih 1935—1936; na pobudo Folklorne komisije Akad. znanosti ZSSR je bila sestavljena posebna brigada folkloristov in muzikologov (M. S. Druškin, P. G. Sirjajeva, Z. D. Magid, V. I. Čičerov in dr.), ki je izvedla to zamudno in zapleteno delo ugotovitve revolucijskega repertoarja 19. in 20. stoletja.

Problematika tradicionalne kmečke in mestne folklore, ki so jo sovjetski znanstveniki obdelovali pretežno na podlagi vzhodnoslovanskega gradiva, se ne nanaša izključno na ustno umetnost Velikorusov, Ukrajincev in Belorusov. Vzhodnoslovanska folkloristika predstavlja vodilno znanstveno skupino, ki posreduje svoje izkušnje in znanje bratskim narodom ZSSR, saj pri njih ustnem ustvarjanju neredko nastajajo ista vprašanja.

Kar zadeva postavljena vprašanja, se vrše popravki z upoštevanjem nacionalne specifikne in položaja nekega naroda v splošnem sistemu političnega in gospodarskega življenja Sovjetske zveze.²¹ Postavljanje znanstvenih vprašanj v odnosu do ustvarjanja narodov dobiva tem večji pomen, ker je s tradicionalnimi oblikami tega ustvarjanja povezana politika partije in države v izgradnji socialistične kulture narodov. Tradicionalno in novo nastalo ustno ljudsko ustvarjanje, ki je blizu umetnosti pisane ubrane besede, mora — naravno — služiti za podlago in izvor literaturi sovjetskih narodov. Na pomen folklorne v ustvarjanju pisateljev je ponovno opozoril A. M. Gorki. V zaključnem nagovoru na prvem Vsezveznem kongresu sovjetskih pisateljev leta 1934 je dejal delegatom: »Obračam se k predstavnikom narodov Kavkaza in Srednje Azije s tovariškimi nasvetom, ki ga pa lahko tolmačite kot prošnjo. Name — in vem, da ne samo name — je napravil pretresljiv vtis ljudski pevec Sulejman Stalski: videl sem, kako je ta nepismeni, a modri starec, ki je sedel v predsedstvu, šepetaje ustvarjal svoje verze, potem pa jih čudovito deklamiral — Homer 20. stoletja. Skrbite za ljudi, ki znajo sestavljati take pesniške bisere kot Sulejman. Ponavljam: začetek besedne umetnosti je — v folklori. Zbirajte našo folkloro, učite se od nje,

²¹ Tako je n. pr. vprašanje kmečke in mestne folklorne posebno pomembno pri preučevanju ustne poezije in glasbenega ustvarjanja baltičkih narodov, mnogih narodov Kavkaza in Srednje Azije. Posamezna vprašanja (individualno ustvarjanje, krajevni stili i. dr.), ki so bila obdelana na podlagi slovanskega gradiva, pa so dobila splošen pomen in se izpopolnjujejo z gradivom drugih narodov.

obdelujte jo. Ona daje mnogo gradiva vam in nam, sovjetskim pesnikom in prozaikom.«²²

Kulturni zakladi bratskih narodov ZSSR, ohranjeni v ljudskem spominu in živeči v ustnem izročilu, niso dragoceni samo zaradi svojih vidnih zvez z umetno literaturo in pisano glasbo, ampak imajo tudi samostojen idejno-umetniški in kulturno-zgodovinski pomen. Armenski epos »David Sasunski«, osetinski in kabardinski epos o nartih, kirgiški »Manas«, karakalpaški in uzbeški epos o Alpamyšu, jakutski olongho itd. govore o preteklosti in sedanjosti narodov Sovjetske zveze, odkrivajo njihov pogled na svet, njihov odnos do stvarnosti, njih ideale in stremljenja. Osvajalna moč ustne umetnosti narodov ZSSR se ti pokaže že pri prvih stikih z njo. Zato ni čudno, da je folklor teh narodov že v prvih letih po revoluciji pritegnila nase zanimanje sovjetskih zbirateljev in raziskovalcev.

Folklorno gradivo drugih narodov so pričeli zbirati in izdajati že v času pred revolucijo veliki ruski etnografi (V. Radlov, L. J. Sternberg, V. G. Bogoraz in dr.). S to prakso so po revoluciji nadaljevali sovjetski etnografi (I. I. Zarubin, N. P. Dyrenkova, A. A. Popov, B. O. Dolgih, V. M. Cernecov in dr.), toda vodilno mesto pri zbiranju folklore narodov ZSSR so prevzeli domači pisatelji in komponisti. Medtem pa so si ruski znanstveniki (posebno J. M. Sokolov), pisatelji, prevajalci, komponisti in pevci pridobili velike zasluge s propagiranjem besedne in glasbene folklore neruskih narodov. Sovjetska znanost, literatura in glasba so se v tridesetih letih obogatile z ogromnim številom izdaj folklore narodov ZSSR, ki pa seveda še zdaleč ne morejo izčrpati vsega zbranega gradiva, shranjenega v folklornih arhivih Moskve, Leningrada ter raznih središčih zveznih republik in avtonomnih pokrajin.

Sovjetska sodobnost je postavila folkloriste ne samo pred dejstvo, da v naši dobi aktivno živi tradicionalno ustvarjanje ruskega in drugih narodov ZSSR, temveč jih je storila tudi za priče rojstva nove sovjetske folklore, ki odraža današnjo stvarnost. Pogoji in vzroki tega rojstva so prikazani v predgovoru k največjemu dosedanjemu zborniku sovjetske folklore — »Ustvarjanje narodov ZSSR«, — ki je bil natisnjen ob dvajseti obletnici Oktobra, a so se priprave zanj začele že na pobudo A. M. Gorkega. V uredniškem predgovoru, ki ima programski pomen, je rečeno: »Velika socialistična revolucija je odprla vse izvire ljudske ustvarjalnosti. Prvič so vsi narodi ZSSR zapeli prosto, iz vsega svojega glasu, iz vse svoje nad zmagami očarane duše. Narodi so res imeli navado v pesniških podobah zaznamovati važnejše dogodke v življenju. Pogosto so celo ustvarjali pripovedke, če jim življenje ni nudilo zadosti snovi za opevanje junakov. Zdaj pa je ta snov privrela na dan v valovih. Kako velika, presenetljiva dejanja v kratkem zgodovinskem obdobju! Svetovna imperialistična vojna in svetovno pomembna socialistična revolucija. Vstaje proti carju, proti zemljiški gosposki in kapitalistom. Zlom carske oblasti, ki se je zdela kakor mogočen

²² A. M. Gorki, O literaturi. Clanki in govori. 1928—1936. 3^a izd. Moskva 1937, str. 481.

kolos. Veliki nesmrtni Lenin. Diktatura delavskega razreda. Zveza delavcev in kmetov. Novi ljudje, kakršnih nikoli prej ni bilo — boljševiki, ki po svojih potezah spominjajo na junake, o katerih so narodi peli v starih zgodbah in pesmih. Osvoboditev žene. Junaki dela — stahanovci v tovarnah in na polju. Pismenost, knjiga, znanost. In uporna borba — ne na življenje, ampak na smrt — s sovražniki ljudstva. Novi človek poje o samem sebi, o svojem življenju, ki ni prav nič podobno vsemu preteklemu, in o svoji prihodnosti, ki se je prvič nasmejala milijonom ljudi. Poje o sebi — in poje o Stalinu, ki je postal del duše vsakega novega človeka, ki je s svojim genijem, s svojo človeškostjo, s svojo silno voljo, s svojim nasmehom očaril življenje narodov sovjetske dežele ter postal najbližji, najdražji človek... Novo se vpleta v tkivo pesniških zakladov, ki so jih zbrali in hranili vsi narodi iz roda v rod. Novo stopa pred nas v podobi junaškega pripovednega eposa. Lenin in Stalin se opevata kot bogatirja. Nastopata kot ljudska junaka na legendarni podlagi heroike raznih narodov v razkošnem okviru starinskega pesniškega okrasja. Narodi se ne marajo ločiti od bogastev lastne kulture. Draga jim je njihova svojstvenost. Toda ta je draga tudi boljševikom, članom partije, ki ji je proletarski internacionalizem osnovno naročilo Marksa in Engelsa, Lenina in Stalina.²³

V predgovoru omenjene lastnosti sodobne ljudske umetnosti kažejo v ustvarjanju narodov ZSSR socialistično vsebino, ki je vzknila iz pooktobrske stvarnosti. Sovjetska folkloristika je z zbiranjem in objavljanjem sodobne ljudske umetnosti mnogih narodov pripravila podlago za zavrnitev ene izmed najbolj priljubljenih tez svetovne folkloristike: da folklor izginja in da je ljudsko ustvarjanje brezupno usahnilo. Obenem je pokazala, da pod pogoji socialistične stvarnosti folklor dobiva nove oblike, da se obnavlja kakovostno in vsebinsko. Zato pa se folkloristi, ki raziskujejo odmev sodobnosti v ljudski umetnosti, trudijo, da bi pojasnili, kaj se dogaja v ljudskem ustvarjanju naših dni. Na začetku tridesetih let je prišlo do načrtnega izdajanja gradiva in tiskanja člankov o perečih vprašanih sodobne folklore. Leta 1931 je izšel zbornik ustnih zgodb — »Revolucija« —, zapisanih med uralskimi delavci (ured. J. M. Sokolov, Moskva GIHL), in zapis avtobiografske zgodbe kolhoznic Vasjunkine (R. S. Lipec, Življenje kolhoznic Vasjunkine, M. GIHL). Leta 1934 je izšla 1. številka zbornika »Sovjetska folklor« (izdaja AZ ZSSR), z večino člankov posvečenih vprašanjem sovjetske folklore, zraven pa je bila bibliografija »Sodobne tematike v folklori«. Leta 1936 sta izšla 2. in 3. zbornik »Sovjetske folklore«, vrsta člankov s sodobno tematiko pa se je pojavila v »Literarnem kritiku« in drugih časopisih. Skoraj istočasno z izidom »Ustvarjanja narodov ZSSR« je izšel zbornik J. V. Gippiusa »Ljudske pesmi o Leninu in Stalinu« (v glasbenih zapisih, Moskva, »Umetnost«, 1938), dalje knjiga V. M. Sideljnikova »Rdeče-armejska folklor« (1938), V. M. Abramkin je izdal zbornik »Frontovska pesem« (1938) itd.

²³ Tvorčestvo narodov SSSR. Moskva, izd. uredništva »Pravde«. 1937, str. VI—VIII.

Obravnavanje sodobne tematike v folklori je prešlo kar v redno prakso sovjetske folkloristike. Naravno, da tudi v letih velike domovinske vojne ni oslabilo zanimanje za folkloro, ki je nastajala v bojih za osvoboditev človeštva izpod fašističnega jarma. Nove teme, ki sta jih rodila vojna in domoljubni polet, so postale predmet največje pažnje folkloristov. Na čelu zbiranja in urejanja folklore velike domovinske vojne je sprva stal Državni literarni muzej (Moskva). V letih 1942—1944 je folklorni oddelek tega muzeja začel zbirati pesmi, pregovore, pripovedke i. dr.; v razgovorih z vojaki in oficirji Sovjetske armade so zbiratelji ugotavljali snov žive folklore. Delo se je vršilo v bolnišnicah in v vojaških edinicah, po dopisovanju in z osebnimi sestanki; za prireditev razgovorov je bila ustanovljena posebna potujoča razstava. Skoraj v istem času je Vsezvezni dom ljudskega ustvarjanja im. N. K. Krupske začel pregledovati časopise in frontne izdaje ter v njih tiskano gradivo, začel pa je tudi sam zbirati gradivo na terenu. Temu delu sta se pridružila tudi Moskovska državna univerza in Moskovski pedagoški inštitut im. V. I. Lenina, ki sta organizirala zbiranje folklore s pomočjo študentov frontovcev (Krivorucke, Našivina in drugih). Moskva, pobudnik politično važnega in odgovornega dela zbiranja vojne folklore, je nadaljevala z delom tudi v strašnih dneh, ko je sovražnik stal pred njenimi zidovi, in pozneje v času zaključnih bojov. Tudi prva knjiga, ki vsebuje pesmi in pregovore s fronte, je izšla v Moskvi. Leta 1944 je Državni literarni muzej izdal zbornik V. J. Krupjanske »Frontna folklor« pod ured. M. K. Azadovskega. V predgovoru te knjige je podano naše pojmovanje folklore kot izvirnega živega ljudskega ustvarjanja. »Živemu glasu ljudstva v vojnih dneh je posvečena pričujoča knjiga...« »V dneh velike domovinske vojne«, tako se začne predgovor, »je delo folklorista-zbiratelja dobilo poseben smisel in namen. Njemu je pripadla velika in odgovorna naloga: fiksirati glas ljudstva, ki se je s poprej neznanim junaštvom enodušno dvignilo v obrambo svoje domovine; upoštevati in pravilno razumeti tiste nove pojave ljudskega ustvarjanja, ki so nastali pod vplivom strašnih in veličastnih dni vojne.«

V letih velike domovinske vojne folkloristi niso samo zbirali in preučevali gradiva, ampak so tudi sestavljali zbornike del ljudske umetnosti za fronto in zaledje. Leta 1943 je v obleganem Leningradu ob 26 letnici Oktobra na pobudo tov. Ždanova izšel zbornik ruskih ljudskih pesmi (»Pesennik«) v 25.000 primerkih za Sovjetsko armado; prvi oddelek je sestavljen iz domofjernih pesmi ruske armade. Priljubljena tradicionalna ljudska pesem je na novo zaživela kot pesem velike domovinske vojne. »Glas ruske pesmi nam danes govori o slavi in moči naše domovine, o veličini narodne ruske kulture, o brezuspešnosti poizkusov nemških zavojevalcev, da bi jo zrušili. Mogočno doni ta glas v Leningradu — junaškem, frontnem, trdnjavskem mestu, nosilcu velike ruske kulture... Zelo pomenljivo je, da prav danes Leningrad izdaja zbornik ruskih ljudskih pesmi, ki obujajo ljudstvu spomin na priljubljene rodne pesmi.« Ta pesmarica se pridružuje številnim izdajam folklore v periodičnem armijskem in frontnem tisku.

Z vojno tematiko povezano folklorno delo, ki se je široko razmahnilo v vojnih letih, ni bilo prekinjeno s prehodom v mirno dobo. Omembe vredna je zlasti delavnost ukrajinskih, beloruskih in karelskih folkloristov, ki so zbrali velike in dragocene zbirke pesmi, pripovedk, narekovanj, častušk in drugih vrst ljudske umetnosti, ki odražajo dogodke vojnih let.

Leta 1945 je Prezidij Akademije znanosti ZSSR naročil Institutu etnografije (folklornemu odseku), naj centralizira in poglobi zbiranje in preučevanje folklore iz velike domovinske vojne. V zvezi s tem je Institut organiziral več ekspedicij in potovanj, pregledal prej objavljeno gradivo, navezal stike z enotami Sovjetske armade, organiziral dopisniško mrežo in podvzel še druge mere. Tako se je delo na tem področju začelo centralizirati. Leta 1946 je folklorni odsek Instituta skupaj z Zveznim domom ljudskega ustvarjanja na zasedanju s predstavniki Ukrajine in Belorusije razpravljala o zbiranju in preučevanju folklore vzhodnih Slovanov iz domovinske vojne. Po opravljenem delu se je v moskovskih znanstvenih arhivih (zlasti Literarnega muzeja, Instituta etnografije, Doma ljudskega ustvarjanja) nabralo zelo veliko folklornega gradiva; dana je bila možnost, da se sestavi zbornik folklore velike domovinske vojne. Ta zbornik, ki sta ga pripravila V. J. Krupjanska in S. J. Minc, ima znanstveno vrednost: na prvem mestu prinaša obširen programski članek, opremljen pa je tudi s podrobnimi komentarji. Zbornik ugotavlja izsledke dosedanjega raziskovanja in postavlja naloge za naprej. Tako stopa sovjetska znanost v novo obdobje zbiranja in preučevanja vojne folklore. To novo obdobje se pričinja v decembru 1947 s posebnim folklornim zasedanjem, ki je posvečeno vprašanju nadaljnjega zbiranja, preučevanja in izdajanja domoljubne vojne folklore; povabljeni so strokovnjaki, ki delajo zunaj Moskve, organizacijo pa je prevzel Institut etnografije AZ ZSSR.

Jubilejnemu datumu 30 letnice Oktobra se folkloristika bliža v novi, do kraja dognani podobi. Z vso pravico lahko govorimo o sovjetski šoli folkloristov, ki preučuje pojave ljudske umetnosti v njihovem razvoju in izpreminjanju, ki z izrazom »folklor« označuje ustvarjanje delovnega ljudstva, kateremu pripada prihodnost. K zbiranju in preučevanju ljudskega ustvarjanja je naša veja znanosti pritegnila široke množice sovjetske inteligence, ki pomaga dvigati kulturno in politično raven nosilcev in ustvarjalcev folklore. Naloge, ki sta jih postavila partija in država na kulturni fronti, nam narekujejo, da se še z večjo vneto posvetimo borbi za visoko idejnost in umetniški izraz v ljudskem ustvarjanju in v znanosti o njem. Sovjetska folkloristika, oborožena z marksistično-leninistično metodo, ki so brez nje znanstveno in idejnopolitično vredna dela nemogoča, je uvedla v krož znanstvenih vprašanj tudi taka, ki se niso postavljala še nikoli in nikjer. Pomedla je s tradicionalno omejitvijo folklore na kmečko okolje; s svojim delom je dokazala napačnost trditev, češ da je čas ljudskega ustvarjanja minil; z analizo obilno nabrane sodobne folklore je potrdila tezo o raznolikosti in spremenljivosti oblik ljudske umetnosti, ki dobiva sicer nove

lastnosti pod pogoji socialistične stvarnosti, vendar pa ostaja prav tako kakor prej pravičen in jasen izraz ljudskega ocenjevanja dogodkov, utelešenega v umetniških podobah besednega in glasbenega ustvarjanja.

»Sovjetskaja etnografija« 1947, № 4.

Prevedel Milko Matičetov

Opomba prevajalca

Poročilo o tridesetletnem delu sovjetskih folkloristov sem prevedel v celoti, le kako opombo sem včasih skrajšal ali pa tudi izpustil. Suho naštevanje del, ki jih pri nas sploh ni mogoče dobiti, bi bilo namreč odvečno.

Glede terminologije pripominjam, da se je zaradi precejšnje zmede v naši strokovni in nestrokovni literaturi uredništvo »Slov. etnografa« že med pripravo I. letnika odločilo opustiti presplošni izraz »narodopisje«, ki naj ga dosledno nadomestita »etnografija« in deloma »folklor«. Na etnografijo naletimo v slovenskem besedilu že pred 110 leti v knjigi, ki je revolucionarna tudi po tem, ker je prva uvedla gajico (Vraz, Nar. pèsni ilirske, str. XXIV). Folklor (pri masc. obliki »folklor« vztraja po Glonarju samo še Fr. Marolt) se pojavi sicer mnogo kasneje pri nas — v Ljubljanskem zvonu so jo n. pr. rabili v osemdesetih letih Strekelj in drugi —, vendar se mi zdi danes nenadomestljiva (gl. zgoraj, str. 76 in op. 6).

Ljudski pesnik Anton Lesičnik

Francè Kotnik

Anton Lesičnik poje o svojem življenju:

1. <i>Eno lepo, novo pesem
vam hočem jes zapet,
vsem fantam in dekletam
njo dam zan lep izgled.</i>	5. <i>Ko sem bil v desetem leti,
sem morav zibati
ti mlajši dve dekleti
per rajnem Kružniki.</i>
2. <i>To pesem som študirav
na svet'ga Jurja dan,
ko som no mav fantazirov,
sem bil od vinca pijan.</i>	6. <i>Dve okrogli leti
sem morav služiti
pr sami laški repi
pr rajnem Šolarji.</i>
3. <i>To provo moje leto,
ko som jaz rojen bil,
sem živel na tem svetu
objokan in vesel.</i>	7. <i>V tem štiridesetem leti
en taužent osem sto
smo mogli slovo vzeti,
prestajt se h Judežu.</i>
4. <i>Na Silovci per Roženi
sem jes odziban bil,
v eni zibelki leseni
si dojsti joka vžil.</i>	8. <i>Le tam sem ovce pasov
per svojih sedem let,
per ovceh veleak zrastel,
potem pa hlapec bit.</i>